

**Dalibor
Roháč**

**EÚ
v čase
rozkladu**

Z angličtiny preložil
Matúš Pavlík

Svet v pohybe

m a
m a s

Dalibor Roháč

EÚ v čase rozkolu

Prvé vydanie

© Dalibor Rohac 2022.

Authorized translation from the Edward Elgar Publishing Ltd. edition. Slovak edition published by arrangement with Eulama Lit. Ag.

Slovak edition © MAMAŠ 2026

Translation © 2026 Matúš Pavlík

All rights reserved

info@mamasknihy.sk

www.mamasknihy.sk

ISBN 978-80-8268-278-9

Obsah

Predslov k slovenskému vydaniu	7
Úvod	15
1. Poloplný alebo poloprázdny pohár?	23
2. Svetlo, ktoré nezhaslo	49
3. Vytriezvenie z rozšírenia	69
4. Na čo slúži európska integrácia?	97
5. Von z europasce	131
6. Spoločné výzvy, rozdielne záujmy, decentralizované riešenia	149
7. Superveľmoc, ktorá nevznikla	165
Poznámky	194
Zoznam použitej literatúry	210

Predslov k slovenskému vydaniu

V septembri 2025 schválila Národná rada Slovenskej republiky ústavný zákon, podľa ktorého si Slovensko zachováva zvrchovanosť v „kultúrno-etických otázkach“ vrátane biologickej definície dvoch pohlaví – muža a ženy.¹ V novembri odpovedala Európska komisia spustením formálneho konania o porušení zmlúv (*infringement*), ktorého sa malo Slovensko dopustiť tým, že explicitne nadradilo svoju vlastnú ústavnú úpravu nad právo Európskej únie.² Predseda slovenskej vlády vyhlásil, že spor víta a že novelu ústavy bude pred európskymi inštitúciami brániť – napriek tomu, že procedúra *infringementu* môže viesť k pozastaveniu európskych zdrojov, ku ktorým má Slovensko prístup.

Obe strany tohto sporu si môžu myslieť, že v ňom ide o niečo zásadné. Či už všetci z nich konajú v dobrej viere, alebo nie, slovenským konzervatívcom sa môže javiť, že v hre je slovenská zvrchovanosť a schopnosť brániť „tradičné“ hodnoty proti excesom modernej ľavice. Pre Európsku komisiu ide o zásadnú otázku právneho štátu. Vo svojom výsledku je však táto konfrontácia slepou uličkou – a jej výsledkom je len ďalšie oslabovanie európskeho projektu.

Hlavná téza tejto knihy je jednoduchá. Európska únia nie je štát, tak skoro ním nebude a nemala by sa o to ani pokúšať. Jej vnútorná rozmanitosť – ekonomická, kultúrna, geopolitická – nie

je prechodný stav, ktorý vyliečia ďalšie desaťročia zblížovania, ale základná, fundamentálna vlastnosť Európy. Projekt postavený na predpoklade, že rozdiely sa časom rozpustia v „ešte jednotnejšej únii“, bude preto tam, kde sľubuje jednotu, systematicky vyrábať konflikt. Alternatívou však nie je euroskepticizmus a vonkoncom nie vystúpenie z EÚ. Aj brexit nám pripomenul, ako užitočná pre nás Únia je a ako zabuchnutie dverí nerieši žiadny reálne existujúci problém. Alternatívou je flexibilnejšia únia s variabilnou geometriou, ku ktorej sa dnešná EÚ beztak približuje. Niektoré základné pravidlá musia platiť pre všetkých – nie všetci členovia sa ale musia naplno zúčastňovať všetkých európskych iniciatív. Výsledkom je existencia nedokonale sa prekrývajúcich koalícií ochotných, menší priestor na jednostranné vetovanie dôležitých politík – to všetko samozrejme v kontexte pravidiel spoločného trhu a slobodného pohybu osôb, tovaru, kapitálu a služieb.

Knihu som dopisoval v týždňoch po ruskej invázii na Ukrajinu. Bol to okamih, keď sa Európa zomkla, prijala sankcie, ktoré ešte pár týždňov predtým nikto nepovažoval za možné, a Nemecko oznámilo *Zeitenwende*. Na malú chvíľu som zaváhal: azda bol môj úsudok príliš pesimistický a šok z ruskej agresie bol presne tým, čo Európa potrebovala na to, aby sa zomkla. O štyri roky neskôr je však ťažké vyhnúť sa záveru, že ozajstná jednota je v našej únii nedosiahnuteľná – ani Rusko, ani Trumpova hrozba, ani čínska výzva nie sú vnímané naprieč kontinentom rovnako. Pre väčšinu z nás je EÚ dôležitou súčasťou odpovede na tieto výzvy. Táto odpoveď však nemá mať formu ambiciózneho európskeho federalizácie.

Kľúčové problémy, ktorým som sa v knihe venoval, medzitým nezmizli. Otázka právneho štátu, vypuklá zvlášť v postkomunistických členských štátoch ako Maďarsko či Slovensko, je stále primárne otázkou politickou. Článok 7 *Lisabonskej zmluvy* vyžaduje jednomyselnosť – čo je pri dvoch a viac „problémových“ vládach nespĺniteľná podmienka. Procedúry *infringementu*, či rozsudky Súdneho dvora sa dajú ignorovať a ignorujú sa. Nevymoženie rozsudky Úniou oslabujú. Zablockované finančné zdroje môžu zmeniť

politický kalkul problémových aktérov, akým je napríklad Robert Fico. Môžu ho však zmeniť aj v prospech chrapúnkeho nacionalizmu a euroskepticizmu – a nie konštruktívnejšieho správania.

Medzitým maďarskí voliči ukázali ozajstné riešenie maďarského problému s právnym štátom. V aprílových voľbách k urnám prišlo 79,6 % voličov, najviac od roku 1985. Strana Tisza, vedená Péterom Magyarom získala ústavnú väčšinu so 141 zo 199 parlamentných kresiel. Ešte v ten večer Viktor Orbán uznal porážku.

Za jeden deň sa stalo to, čo desaťrocie európskych procedúr nedokázalo. Ani článok 7, ani rozsudky Súdneho dvora, ani zmrazené eurofondy, ani opakované divadlo takmer-vylúčenia (a nakoniec vylúčenie) Fideszu z Európskej ľudovej strany. Rozhodli maďarskí voliči – a to vo voľbách konaných podľa pravidiel, ktoré si Fidesz pred rokmi napísal sám sebe na mieru.

Druhou tézou je, že spájanie otázok právneho štátu s otázkami kultúrnej politiky do jedného balíka, je pre tých, ktorým na právnom štáte skutočne záleží, sebadeštruktívne. V knihe to ilustrujem dnes už azda zabudnutou *Sargentiniovej správou* z roku 2018, ktorá roky demontáže maďarských inštitúcií zabalila do jedného balíka so stereotypmi voči LGBTQ osobám či chronickou diskrimináciou menšín. Účinok bol presne opačný, než sa zamýšľalo: umožnil Viktorovi Orbánovi tvrdiť, že spory o právny štát a demokraciu v Maďarsku, sú útokom zvonka a konzervatívnych voličov postavil pred voľbu, do značnej miery falošnú, medzi liberálnou demokraciou a ich vlastnými hodnotami.

Slovenská novela ústavy z minulého roku je len inou aplikáciou tej istej stratégie. Zrušenie Úradu špeciálnej prokuratúry, zníženie trestov za korupciu, tlak na verejnoprávne médiá a mimovládne organizácie: to sú veci, ktoré poškodzujú slovenských občanov a v ktorých by sa slovenské prodemokratické sily a európske inštitúcie mali vedieť zjednotiť – bez ohľadu na ideológiu. Ústavná definícia dvoch pohlaví a prednosť národnej identity v „kultúrno-etických otázkach“ je niečo úplne iné. Sú to témy, na ktorých Ficova vláda spor nielenže neprehrá, ale ktoré jej priniesli ústavnú väčšinu od

poslancov, ktorí by za jej iné kroky nezahlasovali. Keď premiér hovorí, že spor s Bruselom víta, je dôvod mu veriť.

Tí, ktorí chcú brániť slovenské súdy, prokuratúru a slobodu médií, by mali byť opatrní v spájaní ich obrany s témou, na ktorej má vláda väčšinu spoločnosti na svojej strane. To nie je kapitulácia pred kultúrnou vojnou. Je to poznanie, že koalícia na obranu právneho štátu musí byť čo najširšia – a že každý, kto do nej vkladá podmienku súhlasu s progresívnou kultúrnou agendou, ju zužuje.

To, že problémy právneho štátu majú riešenia domáce a politické, neznamená, že sa vyriešia automaticky. Maďari mali šťastie: Orbán sa mohol pokúsiť zmanipulovať voľby či nepriať ich výsledok podobne ako Trump. Jeho inštitucionálne dedičstvo navyše nezmizne s volebným výsledkom. Poľsko je toho dôkazom: vláda Donalda Tuska je pri moci od konca roka 2023, no obnova súdnictva uviazla medzi prezidentským vetom – naposledy vo februári 2026 – a ústavným tribunálom obsadeným pôvodnou väčšinou kandidátov strany PiS. Normy sa búrajú ľahko a opravujú ťažko, v prostredí hľbokej nedôvery možno vôbec.

Navyše, výmeny vlád nemenia geografiu ani základné národné záujmy. EÚ bola, je a bude heterogénnym spolkom, v ktorom je dosahovanie aj zjavne správnych cieľov často bolestivo pomalé a sprevádzané kompromismi. Magyar nateraz odblokoval ukrajinskú prístupovú cestu – nie pod vplyvom idealizmu, ale výmenou za dohodu o právach maďarskej menšiny na Zakarpatí, s prisľubom referenda a s výslovným odmietnutím akéhokoľvek zrýchľovania. Veto môže Budapešť kedykoľvek obnoviť. Protiukrajinské nálady rastú v Poľsku. Nič nenaznačuje, že Európa, ktorú kniha opisuje, sa dnes mení v spoločenstvo hodnôt smerujúce k jednému cieľu. Naopak, jej realitou ostáva sústava vlád, ktoré sa dohadujú, kupčia medzi sebou a niekedy sa dohodnú – a niekedy nie.

Odpoveďou na tento problém nie je hlasovanie kvalifikovanou väčšinou v zahraničnej politike. V siedmej kapitole vysvetľujem prečo: malé štáty sa nedajú prehlasovať v otázkach, ktoré považujú za existenčné, bez toho, aby to urýchlilo rozklad Únie – a *Lisabonská*

zmluva im aj tak necháva núdzovú brzdu. Skúsenosť s prerozdeľovacími kvótami z roku 2015, prijatými kvalifikovanou väčšinou proti hlasom Bratislavy, Prahy a Budapešti, ktoré sa následne jednoducho nenaplnili, je poučením, ktoré si mnohí dodnes nepripustili.

Odpoveďou sú, naopak, koalície ochotných. Tá najznámejšia, ohlásená v marci 2025, dnes združuje vyše tridsať štátov, má spoločné veliteľstvo v Paríži a pripravuje mnohonárodné sily pre Ukrajinu. Vedú ju Británia a Francúzsko: krajina, ktorá z Únie vystúpila, spoločne s krajinou, ktorá o európskej suverenite hovorí najhlasnejšie. Nórsko, ktoré v Únii nikdy nebolo, je pri tom. Ficove Slovensko svojím typicky trápny spôsobom v koalícii aj je, aj nie je. Radi by sme boli v miestnosti, kde sa rozhoduje o našej bezpečnosti, ale nechceme za to zaplatiť ani cenu jedného vyhlásenia. Koalícia ochotných však ilustruje to, čo v knihe nazývam polycentrickou Európou. Keď je vec dostatočne vážna, Európania nečakajú na dvadsaťsedmičku, ale zoskupia sa podľa záujmu a schopností. Inštitúcie túto realitu skôr nasledujú, než by ju anticipovali či samy vytvárali – a to je v poriadku.

Časť tejto knihy je oslavou toho, čo sa aj na Slovensku podarilo. Rast reálnych príjmov od pádu komunizmu bol enormný, podobne aj nárast dĺžky a kvality života, či pokles celkového znečistenia. Nezariadili to eurofondy ani *acquis Únie*, ale súťaž hospodárskych politík medzi krajinami, ktoré naraz vstupovali do európskeho jednotného trhu. U nás bola kľúčovou reforma Ivana Mikloša, po ktorej Rakúsko znížilo daň z príjmu právnických osôb a Angela Merkelová prišla do Bratislavy zisťovať, ako to funguje. Mikuláš Dzurinda mi v rozhovore pre túto knihu opísal oslavu vstupu v Dubline 1. mája 2004 slovami, že sa všetci smiali ako malé deti, presvedčení, že všetko podstatné je raz a navždy vyriešené.

Tento model má svoje hranice, ktoré na Ficovom Slovensku zažívame na vlastnej koži. Bez reforiem, budovania ľudského kapitálu a inovačných ekosystémov nebude prílev priamych zahraničných investícií večný, zvlášť tých z vyššou pridanou hodnotou. Kým čakáme na európske reformy, ktorých kontúry nám načrtli správy Maria

Draghiho a Enrica Lettu, Slovensko stojí pred zásadnou politickou výzvou – zaistiť, aby sme neostali natrvalo zapadákovom európskej a svetovej ekonomiky. Od vstupu do Únie Slovensko získalo takmer v čistom vyjadrení asi 29 miliárd eur, ktoré dlhodobo financujú viac než polovicu verejných investícií. Postupne však tieto prestali domáce investície dopĺňať a začali ich nahrádzať. Tento mechanizmus opisujem v knihe ako európsku obdobu „preklatia prírodných zdrojov“: príjem odtrhnutý od domácej daňovej základne mení motivácie elít. Namiesto toho, aby sa oplátilo rozširovať daňovú základňu reformami, oplatiť sa kontrolovať tok. Nie je náhoda, že práve o tieto peniaze pre Slovensko sa dnes na pôde Európskych inštitúcií vedie spor a že práve ony sú najúčinnnejšou pákou, ktorú Brusel voči Bratislave má.

Od roku 2022, keď kniha vyšla po anglicky, sa zmenila jedna zásadná vec. Návrat Donalda Trumpa do Bieleho domu, agresívnejšieho a bezškrupulóznejšieho než kedykoľvek predtým, výrazne zmenšil priestor na európske chybné kroky a ilúzie. Odchod amerických vojakov z Európy je realitou. Budúcnosť aliancie je neistá – rovnako ako je často neisté, na čej strane stojí Washington pri obrane Ukrajiny. Moralizovanie či snaha vychádzať z predpokladov o medzinárodnom poriadku založenom na pravidlách Európe nepomôže. Pomôže jej budovanie reálnej sily.

Aj preto je nutné jedno nedorozumenie vylúčiť vopred. Argument tejto knihy proti „ešte jednotnejšej únii“ nie je argumentom za suverenistickú politiku, akú dnes vidíme z Bratislavy. Je jej presným opakom. Únia európskych koalícií dáva zmysel len vtedy, ak sa spoločné pravidlá – štyri slobody, jednotný trh, energetika, hospodárska súťaž – vymáhajú prísne a bez výnimiek, pretože práve táto tenká vrstva vymáhaných pravidiel chráni malých pred veľkými. Zvrchovanosť deklarovaná v ústave neznižuje clo na jediné auto vyvezené z Bratislavy ani nepošle na východnú hranicu jediného vojaka. Rozdiel medzi zdravou a chorou formou európskej rozmanitosti nie je v tom, koľko sa hovorí o národnej identite. Je v tom, či krajina vie, s kým a na čom chce spolupracovať.

Túto knihu som písal pre anglicky hovoriaceho čitateľa, na mezinárodných fakultách európskych štúdií či v Bruseli. Slovenské publikum tak možno zaskočí istá analytická neangažovanosť, či dokonca chlad, s ktorým opisujem európske problémy. Mojm zámerom však nebolo ponúkať plané nádeje o tom, ako Európa „konečne dospeje“ – ani šíriť nezmysly o tom, ako sa bez Únie ľahko zaobídeme. Ponúknuť však chcem myšlienku, že európska rozmanitosť, ktorá je často zdrojom frustrácie, je zároveň zdrojom učenia sa a súťaže – samozrejme, za predpokladu, že ju vieme správnym spôsobom manažovať. Za nemenej dôležité však považujem, že to, akú budúcnosť si na Slovensku vybudujeme, sa nerozhodne v Bruseli, ale u nás doma. Ambíciu „dospieť“ by sme tak mali mať predovšetkým my sami, ktorí sme sa v roku 1993 ocitli zodpovední za našu malú, teraz aj „kultúrne zvrchovanú“, republiku.

Praha, august 2026

Úvod

Svet sa 24. júna 2016 zobudil do rána s ohromujúcou správou. Britskí voliči vyviedli z omylu väčšinu odborníkov a analytikov a pomerne veľkým rozdielom rozhodli, že ich krajina opustí Európsku úniu. V priebehu niekoľkých hodín odstúpil premiér David Cameron, ktorý sa zasadzoval za zotrvanie v EÚ. Pre mnohých bol tento výsledok, ktorý odvtedy rozdelil britský politický život, víťazstvom spiatočníckeho nacionalizmu, protiimigračných nálad a nostalgie za jednoduchšou minulosťou nad materiálnym prospechom a mierom, ktoré priniesli desaťročia európskej integrácie. Guy Verhofstadt, hlasný liberálny poslanec Európskeho parlamentu a bývalý belgický premiér, uštipačne poznamenal, že euroskeptici „sa chcú vrátiť do minulosti, znovu vytýčiť staré hranice a obnoviť takzvanú suverenitu národných štátov“.³ Posadnutosť brexitom sa nejavila ako nebezpečenstvo len pre britskú demokraciu, zároveň hrozilo, že sa stane začiatkom konca celého európskeho projektu a že Britániu budú nasledovať ďalšie krajiny.

Necelé dva roky predtým, skoro ráno 27. februára 2014, obsadili muži v neoznačených uniformách Najvyššiu radu Krymskej autonómnej republiky v jej hlavnom meste Simferopol. V priebehu niekoľkých hodín bolo legálne zvolené vedenie zbavené funkcií a nahradené bábkami Kremľa. Kým sa západný svet zmohol na reakciu, priamo na mieste došlo doslova pod hlavňami zbraní k zabratiu územia a udomácnila sa tu nová politická realita. Elity na oboch stranách Atlantiku tento krok ohromil, ako keby prišiel z odlišnej,

menej civilizovanej doby, a preto sa zdalo, že bude odsúdený na neúspech. „Nechajme Putina, nech si hrá túto hru, ak chce,“ napísal redaktor *Los Angeles Times*. „Ak Obama a európski lídri rozumne využijú svoje ekonomické zbrane, Putin môže dostať tvrdú lekciu o skutočnom rozdelení moci v modernom svete.“⁴

Dnes už Spojené kráľovstvo nie je členom EÚ. Mnohé vedľajšie účinky brexitu, od sporov o práva rybolovu po nepríjemné otázky ohľadom írskych hraníc, aj naďalej vyvolávajú trenice. Napriek tomu je Spojené kráľovstvo podľa všeobecných meradiel normálnou a prosperujúcou krajinou, ktorá je naďalej pevnou súčasťou európskeho obchodu a európskej bezpečnosti. Zdá sa, že aj EÚ prežila odchod jedného zo svojich najdôležitejších členov bez ujmy. Vladimira Putina zas „rozumná“ odpoveď EÚ a jednotlivých amerických vlád neumravnila. Naopak, povzbudený pokračujúcou nemohúcnosťou Západu sa vo februári 2022 rozhodol zahájiť plnohodnotnú inváziu na Ukrajinu. Oba tieto príklady odhalili slepé škvrny metaideologickej perspektívy, ktoré európsky projekt, rovnako ako na pravidlách založený „liberálny medzinárodný poriadok“, vníma ako nezadržateľnú cestu dejín smerom k pokroku. Z ich pohľadu bolo zrejmé, že nativizmus brexitu a ďalších populistických hnutí, rovnako ako Putinovo spiatočnícke vojnové štvanie a imperiálna nostalgia, „v 21. storočí nemajú miesto“. Žiaľ, stále ho majú. Morálny vývoj dejín – parafrázujúc Martina Luthera Kinga Jr., na ktorého sa často odkazoval bývalý americký prezident Barack Obama – sa neprikláňa k spravodlivejšiemu svetu automaticky, ale len za správnych kultúrnych, inštitucionálnych a politických podmienok, ktoré však nikdy nie sú zaručené.

Len málo politických iniciatív alebo medzinárodných organizácií odráža vieru v nezastaviteľnosť pokroku tak silno ako EÚ. Únia desaťročia čerpala svoju silu zo spoločného povedomia politických elít, že hrôzy prvej polovice 20. storočia sa nesmú opakovať. Európsky projekt nesie vo svojej inštitucionálnej DNA nielen ambíciu spravovať neprehľadnú, pluralistickú a hádavú Európu, ale v snahe o „ešte jednotnejšiu úniu“ ju chce aj pretransformovať

do nového politického usporiadania. Na rozdiel od predchádzajúcich iniciatív o európske zjednotenie, ktoré boli často takmer neskrývanými snahami o hegemoniu na kontinente, tomuto projektu vstúpili úprimné presvedčenie, že konflikty a mocenské boje patria do minulosti. Niektorí si nesprávne osvojili myšlienku Francis Fukuyamu o „konci dejín“⁵ a považovali dôležité politické, ekonomické a inštitucionálne otázky za vyriešené. Fukuyamove myšlienky nevnímali cez triezvejšie a obhájiteľnejšie konštatovanie, že po páde komunistických režimov demokratický kapitalizmus jednoducho nemal ucelenú a príťažlivú alternatívu. Turbulencie druhého desaťročia 21. storočia považovali len za dočasné odchýlky na pokračujúcej vzostupnej trajektórii ľudstva. Očakávaný pokrok sa však nedostavil, čo mnohých naplňa beznádejou. Brexit, víťazstvo Trumpa v prezidentských voľbách, nárast moci Ruska a Číny, oslabenie demokracie vo východnej Európe a neschopnosť Západu efektívnejšie riešiť klimatické otázky narušili vidinu pokroku ako nevyhnutnej historickej sily. Verejná diskusia sa tak zmieta medzi sebauspokojujúcou vierou v pokrok a vlnami morálnej paniky, v ktorej sa obe tieto možnosti javia ako existenčná hrozba. V prípade EÚ sa objavujú dôležité otázky o efektívnosti bloku pri tvorbe politík a vlastnej relevancii vo svete, ktorý možno nepraje jej zakladajúcim optimistickým a metaideologickým princípom.

Táto kniha sa sústreďí na kľúčovú slabinu – vnímanie Európskej únie ako nástroja pokroku a politickej jednoty, keďže takýto prístup prehliada existujúcu rozmanitosť európskeho kontinentu. Rozličné skupiny Európanov aj jednotlivé európske národy totiž sledujú odlišné, často navzájom protichodné záujmy. Európania majú rôzne predstavy toho, ako vyzerá „pokrok“ a spoločné dobro, a niekedy sa nezhodnú na najhlbších politických a morálnych hodnotách. Pracovať s predpokladom, že podobné nezhody sa časom vytratia, znamená obchádzať ústrednú otázku, ktorú by EÚ mala vyriešiť: ako môžeme rozdiely, nezhody a konflikty na kontinente adekvátne manažovať a ako ich správne využiť na učenie sa, kooperáciu a pozitívnu súťaž, z ktorých by mohli členské štáty aj ďalší